

Arkitekttegninger og byggesten til *Die Christensens* ordkatedraler – om Inger Christensens arkiv

af Thomas Hvid Kromann,
ph.d., forsker,
Håndskriftsamlingen,
Det Kongelige Bibliotek

Inger Christensen (1935-2009) var en ener i dansk litteratur i det 20. århundrede. Som der blev skrevet i en nekrolog, så efterlignede hun ingen, ikke engang sig selv.¹ Dette kan umiddelbart lyde paradoksalt, men karakteristikken skyldtes det faktum, at Inger Christensen ikke gentog sig selv, men i hvert værk udforskede nye stilistiske og kompositoriske muligheder. Den relativt sparsomme produktion, der begyndte med den modernistiske digtsamling *Lys* i 1962, omfatter digtsamlinger, romaner, essaysamlinger og børnebøger. Først og fremmest var hun dog lyriker, og man bør fremhæve tre lysende, poetiske stjerner fra hendes hånd på dansk litteraturs firmament. Den første er *Det*, et værk, som *Informations* kritiker Hans-Jørgen Nielsen ved udgivelsen i 1969 beskrev som “en ord-katedral” og en væsentlig kilde til forståelse af 1960’ernes opbrudstid.² *Det* fik både Kritikerprisen og Boghandlernes Gyldne Laurbær. Man kan sige, at det var en bog, hvor hun både var en Digternes Digterinde, hvilket hun forblev at være, og samtidig fik hun i perioden en folkelig udbredelse i form af ikke mindre end

15.000 solgte eksemplarer af denne komplekse bog – en sjælden kombination! De to andre hovedværker er digtsamlingen *alfabet* fra 1981 og mestersonetten *Sommerfugledalen* fra 1991.

Kendetegnende for alle tre værker er forfatterens anvendelse af systemer. Hvor systemdigtningen i 1960’ernes litteratur var en modebølge, der skabte et fåtal af vægtige værker, og tilmed ebbede ud efter politiseringen i 1968, resulterede disse selvpålagte begrænsninger (eller spilleregler, om man vil) hos Christensen ikke i gold formalisme, men derimod i rige værker af stor skønhed og med en række poetiske, politiske og etiske implikationer.

Med tiden er der opstået en omfattende sekundærlitteratur om Inger Christensens værk, men der er vel at mærke tale om en litteratur, der har de udgivne værker som omdrejningspunkt og naturlig grænse. Håndskriftsamlingens erhvervelse af Inger Christensens arkiv kaster imidlertid nyt lys på den proces, der er gået forud for værkerne i form af manuskripter, udkast m.m., og arkivet giver et nuanceret blik på forfatterinden som figur i det litterære felt.

*Inger Christensen, udateret fotografi.
Alle illustrationer er fra arkivet.*

Arkivets første og største del blev erhvervet tilbage i 2007. Da Det Kongelige Bibliotek ved samme lejlighed blev lovet supplerende materiale, ventede man fornuftigvis med ordningen og katalogiseringen af de fem flyttekasser med usorteret materiale, indtil det resterende var blevet afleveret. Inger Christensens død i 2009 udskød ordningen på ubestemt tid, og først i sommeren 2015 modtog Håndskriftsamlingen de resterende papirer, hvorefter ordningen kunne gå i gang med henblik på at tilgængeliggøre et materiale, der fylder 60 arkivæsker i alt, indeholdende breve, manuskripter og andre typer dokumenter.

Mange forfattere skriver ikke kun bøger, men påtager sig – af økonomiske og / eller interesse-mæssige årsager – andre opgaver i litteraturens verden. Arkivet dokumenterer bl.a. Inger Christensens freelancearbejde som tv-anmelder i *Jyllands-Posten* 1963-1964 (håndskrevne anmeldelser), arbejdet som oversætter af bl.a. Heinrich von Kleist, August Strindberg og James Joyce, som medlem af Statens Kunstfond, som forlagskonsulent hos Gyldendal og som medredaktør af det kortlivede tidsskrift *Chancen*, som hun 1979-1980 redigerede sammen med litteraten Pil Dahlerup. Materialet til *Chancen* omfatter skitser og korrespondancer m.v., og det giver et uvurderligt indblik i en oversat del af nyere litterær tidsskriftskultur.

Arkivet dokumenterer også Christensens internationale netværk og den status hun nød i selvsamme kredse. Udover de store danske litteraturpriser (med undtagelse af *Det Danske Akademis Store Pris* som det beskedne akademimedlem næppe ønskede at tildele sig selv!) modtog Inger

Christensen bl.a. *Det Svenske Akademis Nordiske Pris*, *Der Österreichische Staatspreis für Literatur* og *Grand Prix des Biennales Internationales de Poésie*.

Der er i arkivet bevaret en lang række, ofte fremragende tidsskrifts- og dagbladsanmeldelser fra udenlandsk, ikke mindst tysk, presse, som vil være guld værd for den, der vil foretage en receptionsæstetisk analyse af, hvordan de oversatte værker blev mødt af den litterære kritik uden for rigets grænser. Som digteren Søren Ulrik Thomsen skrev i sin nekrolog i *Politiken*: “Die Christensen, som hun blev kaldt i det Tyskland, der ikke siden J.P. Jacobsen har givet en dansk forfatter en sådan hyldest. Og på en sød, ligefrem og ukrullet måde var hun hjerteglad for sin velfortjente udenlandske anerkendelse.”³ Inger Christensen blev i forbindelse med de årlige Nobelpris-spekulationer ofte nævnt som en mulig kandidat, bl.a. af en af Tysklands mest fremtrædende digtere, Durs Grünbein. I forbindelse med motiveringen af den prestigøse *Sigfried Unseld-pris* til Inger Christensen i 2006 sagde Grünbein bl.a. følgende i sin tale: “Her talte et menneske, som uden besvær rørte ved sprogets hemmeligheder, i dette tilfælde det danske, og som i oplæsningens øjeblik indgav tilhørere en tillid, som kun kulturerens vuggeviser formår. Hun gjorde det danske, dets sprogmelodi, attråværdigt på en sådan måde, at man straks opfattede sin ikke-beherskelse af dette sprog som et slemt tab.”⁴ Udover anmeldelserne indeholder denne del af arkivet tillige invitationer, programmer, kvitteringer – og taler skrevet på hotellers brevpapir m.m. At ikke kun bøgerne, men også forfatterinden selv var til stede i udlandet, kan man

1

Sehr geehrter Herr Bundesminister,
meine Damen und Herren,
vielen Dank für den schönen Preis, Dank an Herrn
! Bundesminister ^{Doktor} Scholtens, der für Österreich über
einen Preis verfügt, der Ausländern verliehen wer-
den kann. Das finde ich unglücklich genug.
Seit ich die Nachricht von der Verleihung habe,
sind mir viele Glückwünsche zugegangen, die
zeigen, wie angesehen und begehrt der Österreichische
Staatspreis ist. Deshalb ist es für mich
eine große Ehre, ihn entgegenzunehmen, und eine
jauch besonders große Freude, ihn hier in Öster-
reich entgegenzunehmen, wo so viele Menschen
trotz der Lektüre meiner Bücher am Leben fehler-
ten haben. Auch diese Freude wird heute belohnt.
Für sie möchte ich mich gerne bedanken.
Dank an alle, in erster Linie heute an Peter
Wattayböse, der neben mit seinen schönen Worten
diese Freude nochmals Ausdruck verliehen hat, be-
sonders [aber] mich an Oswald Egger, Alfred Koller-
ritsch und Kurt Kleemann und an die Schule
für Dichtung, die mich nicht ein, sondern viele
Male eingeladen hat nach Lona in Südtirol,
mehr zwar ^{ich} und nicht zuletzt nach Wien -
so oft, daß ^{ich} mich zeitweise fast als Österreicher
ein ~~fühlte~~ fühlte, zeitweilen das Gefühl ~~hatte~~ hatte,

Håndskrevet tale ved tildeling af Der Österreichische Staatspreis für Literatur, 1994.

se i de to bevarede vægkalendere fra 1993 og 1994: Ud over mere hverdagsagtige foreteelser som "tandlæge" eller familiens fødselsdage, vidner kalenderne om rejser til Amsterdam, Tel Aviv, Jerusalem, Rotterdam, New York, Hamburg, Berlin og Stockholm, alene i disse to år.

Arkivet indeholder endvidere ti æsker med breve. Breve, der stammer fra midten af 1950'erne og frem til hendes død. Nogle af de tidligste (svar)breve viser hendes forsøg på at entre den litterære scene ved at få digte trykt i litterære tidsskrifter. Således finder man breve fra *Hvedekorns* redaktør Torben Brostrøm og fra *Vindrosens* poesiredaktør Klaus Rifbjerg. Især brevene fra Brostrøm i perioden 1955-1959, formative år for forfatteren, er centrale. Brostrøm trykker langt fra alt af det indsendte i sit lyriktidsskrift, der historisk set har været udklækningsanstalt for generationer af håbefulde poeter, herunder en række af det 20. århundredes vigtigste poetiske forfatterskaber, men Brostrøm bruger anledningen til at diskutere moderne poesi, herunder stilistiske virkemidler, med den unge digterinde. Inger Christensen sender i 1961 en samling digte ind til forlaget Arena – der afviser den. Men forlæggeren K.E. Hermann skriver i et brev til hende (3. september 1961), at hans afvisning er "en beslutning, der er taget nærmest på trods af mine egne ønsker, min egen lyst. Desværre tror jeg, at den er fornuftig." Årsagen er et ønske om at hæve barren for debutdigtsamlinger, og at Arena har en spinkel forlagsøkonomi. Hermann vedlægger – stik mod gængs kutyme – konsulentens fulde responsum inklusive hans navn, Uffe Harder. Harder, der i mellemtiden har overtaget Brostrøms plads i *Hvedekorns* redaktørstol, er dog overvejende positiv i sit responsum.

Hermann undskylder nærmest: "Det er derfor vi, om end med oprigtig beklagelse, siger nej tak til Deres digte i denne omgang, velvidende, at vi måske går glip af en debut, der vil udvikle sig til et virkeligt forfatterskab." Høflighedsfraserne var mere profetiske, end Hermann anede. Christensen sendte også manuskriptet til Gyldendal, og konsulentudtalelsen var her anderledes positiv: *Lys* udkom året efter på det store forlag i Klareboderne.

Der er mange brudstykker fra Inger Christensens liv i arkivets fyrre års breve om stort og småt, herunder ikke kun breve til forfatterinden (et forfatterarkiv indeholder jo normalt ofte kun modtagne og ikke afsendte breve), men også egne breve, formodentlig maskinskrevne kladder til de afsendte. Længere brevkorrespondancer må man derimod lede forgæves efter, bortset fra kontakten til forlæggeren Josef Kleinheinrich, Christensens tyske udgiver, med hvem hun havde en dialog, der trods en hjertelig, ja næsten venskabelig tone er domineret af praktiske forhold.

Endelig indeholder arkivet manuskripter til de udgivne værker: Der er bevarede manuskripter og noter til samtlige af Christensens trykte værker, således *Lys* (1962), *Græs* (1963), *Det* (1969), *Evhedsmaskinen* (1964), *Azorno* (1967), *Det maledede værelse* (1976), *Brev i april* (1979), *alfabet* (1981), *Sommerfugledalen* (1991) og *Hemmelighedstilstanden* (2000). Kun essaysamlingen *En del af labyrinten* (1982) foreligger ikke som selvstændigt manuskript. Endvidere er der også andre manuskripter, bl.a. til tv-spillet *Cementhaven*, radiospillet *En aften på Kgs. Nytorv* og teaterstykket *Intriganterne*. Inger Christensens arkiv indeholder kun sjældent

BEDØMMELSE

Dato:

Konsulent:

Forfatter: Inger Borum Christensen

Titel: LYS, Digte

Omfang:

Forlag:

Udg. år:

Der kan ikke være tvivl om, at dette manuskript bør udgives. Nok kan tonen her og der være spændt mere end digtet holder til (f.eks. det 4. "I bjergenes vilde ensomhed", jeg synes dog det skl med for sin originale billedtænkning), men helhedsindtrykket er, at man har læst en række personligt følte og formede refleksioner over det at møde tilværelsen idag. Modernitetens problemstillinger lever i digtene, ikke påtrængende, men transponeret i oplevelser af hverdag og endnu en ting - usædvanlig i kvindelig lyrik - i oplevelsen af ord og begreber. Det er ikke en "uskuldig" holdning, men en bevidst, omend diskret eksperimenteren med ordenes muligheder for at skabe - og skabe lys, som titeldigtet fremlægger det. At det er en belåst dame tyder hendes teknik på, men det er forbavsende godt anvendt, især lykkes hendes dobbelteksponerede digte smukt (exx., nr.2 "Læner mig ømt" og det senere "Jeg"), og et magisk digt som "Blue Poles" viser hendes evne til at kombinere ord- og synsfantasi. En romantisk dragning mod drømmen mærkes stedvis som en rest, en nødløsning synes jeg, andre digtes mere aktive erobring af virkeligheden in mente. Der tales om flygtigheden, oplevelsestomheden, den tabte uskyld, længselen mod identitet, osv. Det er jo ikke nyt, men det får interesse i hendes blanding. Der er sket meget siden hun begyndte i Hvedekorn for nogle år siden. Hun ligner et løfte.

Konsulentudtalelse fra Gyldendal.

flere versioner af samme tekst, og der er ikke systematisk blevet gemt hver eneste version af manuskripterne, så værkernes *work in progress* kan altså ikke følges.

Ved hvert nyt forfatterarkiv kan man altid stille spørgsmålet: I hvilket omfang og på hvilken vis 'beriger' arkivet værket? Svarene vil altid være forskellige, idet ikke to forfatterarkiver (og værker) er ens. Måske er det nødvendigt at understrege, at det ikke handler om *biografisme* – og Inger Christensens arkiv er særdeles uegnet til denne disciplin – men derimod om en ændret læsning af et værk via en undersøgelse af den skriveproces, der er gået forud. Denne rekonstruktion er dog langtfra altid en entydig og simpel proces. Som forskeren Dirk van Hulle skriver: "It is important to note that the *avant-texte*

is more than the sum total of all available material documents; it is only after critical analysis that the geneticist can read them 'as successive moments of a process.'⁵ Arbejdet med arkivet kan betyde en ændret læsning af Inger Christensens værk. Det bliver muligt at udpege potentialer og uudnyttede muligheder i materialet: hvad blev strøget eller ikke udfoldet? Jeg skal her kort eksemplificere med materiale fra Christensens tre hovedværker: *Det, alfabet* og *Sommerfugledalen*.

I førsteudgaven af *Det* var bogtilrettelæggelsen, herunder ikke mindst typografien, central. Den anvendte skrivemaskineskrift havde en ensartet spatiering, hvilket muliggjorde, at Christensen kunne komponere tekstblokkene i forhold til deres længde. Valget af en ordinær og

2
 form for andet, på betydeling af andet, som opsamles, opluges, i-
 dentificeres med det som først, tilfældigt begyndte. Det
 form for andet, ud over andet, som opsamles, opluges, hurtigt be-
 lædes med det som først, på tilfældigt begyndte. Det var det.
 17 Da anderledes nu det er begyndt. Det er, og det er ikke. Det
 det var, og er ikke hvad det var. Det er, og er ikke. Det er ikke alle-
 re, men er ikke hvad det var. Det er forandret. Alerede forkl på
 på det og det, på det som det var og det som det er. Alerede forkl på
 18 men det har været. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 19 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 20 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 21 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 22 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 23 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 24 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 25 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 26 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 27 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 28 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 29 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 30 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 31 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 32 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 33 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 34 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 35 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 36 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 37 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 38 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 39 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 40 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 41 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 42 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 43 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 44 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 45 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 46 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 47 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 48 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 49 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 50 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 51 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 52 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 53 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 54 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 55 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 56 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 57 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 58 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 59 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 60 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 61 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 62 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 63 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 64 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 65 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 66 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 67 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 68 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 69 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 70 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 71 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 72 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 73 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 74 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 75 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 76 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 77 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 78 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 79 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 80 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 81 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 82 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 83 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 84 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 85 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 86 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 87 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 88 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 89 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 90 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 91 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 92 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 93 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 94 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 95 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 96 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 97 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 98 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 99 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.
 100 Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke. Det er, og det er ikke.

uskøn skrivemaskineskrift pegede både på bogstavernes fysiske fremtoning og på et folkeligt-undergrundsagtigt element (jævnfør den flod af maskinskrevne pamfletter, der udkom i perioden, bl.a. af Dan Turéll).⁶ Man skulle tro, at Inger Christensen havde komponeret værket direkte på sin skrivemaskine, men dokumenterne fra arkivet viser, at dette ikke er tilfældet: Det skete, i hvert fald delvist, i hånden med en sirlig, blå kuglepensskrift i et ternet kladdehæfte fra Librairie-papeterie Joseph Gibert på Boulevard Saint-Michel i Paris! Kladdehæftet indeholder hele "Prologos"-afsnittet i *Det*. Det anvendte system, der i øvrigt skitseres i et andet og mindre hæfte (først 1 × 66 linjer, dernæst 2 × 33 linjer, så 3 × 22 linjer, 6 × 11 linjer

osv.), skal jo være eksakt, og her er det kvadrerede hæfte ganske nyttigt. Og så er der samlingens berømte begyndelse, der lyder:

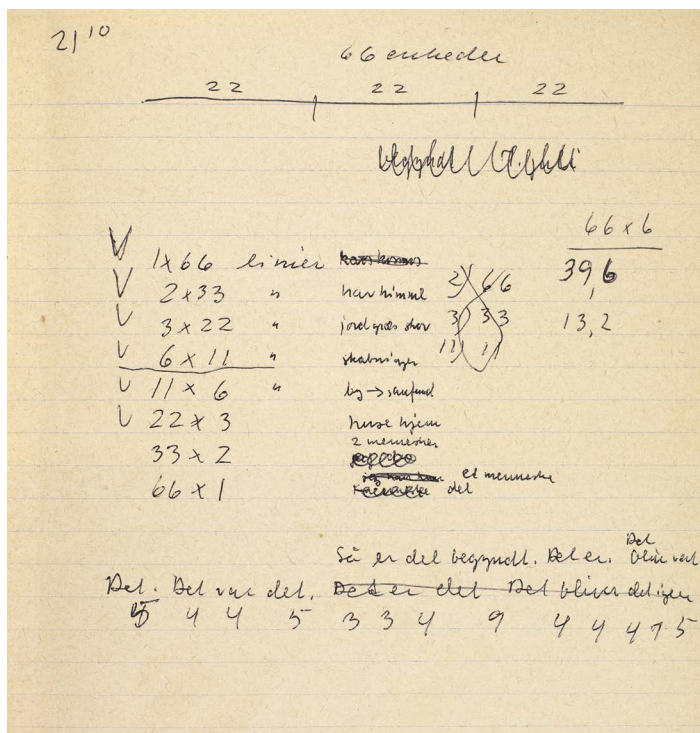
"Det. Det var det. Så er det begyndt. Det er. Det bliver ved. Bevæger sig. Videre. Bliver til. Bliver til det og det og det. Går videre end det. Bliver andet og mere. (...)"

Men progmotoren skal lige varmes op, og man finder bl.a. følgende udkast til begyndelsen på den berømte bog:

"Det. Det var det. Det er det. Det bliver det igen."

T.v.: Kladdehæftet til Det.

T.h.: Systemet, der anvendes i Det.

I det hele taget indeholder kladdehæftet en række versioner, der kan give *hints* om digterindens metode.

I manuskriptet til *alfabet* finder man også Christensens notater til det anvendte system, i dette tilfælde Fibonacci's talrække, der bestemmer antallet af linjer. Det er et vigtigt litteraturhistorisk dokument, men det tilføjer ikke som sådan noget nyt til værket, idet Christensens anvendelse af Fibonacci er velkendt. Langt vigtigere og mere kompleks er manuskripterne til *alfabet*. Det er det af de tre hovedværker, hvor der eksisterer mest arkivmateriale i form af et større antal variationer, overstregninger, lister med ord etc., hvilket muliggør en analyse

af Inger Christensens poetikalske metode og praktiske arbejde.

Hvad *Sommerfugledalen* angår, befandt der sig i Håndskriftsamlingen i forvejen et manuskript, nemlig i forlæggeren Hans Jørgen Brøndums papirer (Acc. 1997 / 100). Dette dokument er imidlertid et trykkbart manuskript, der svarer til det faktisk udgivne. Det nye materiale i Inger Christensens arkiv består af *forarbejder* til sonetkranzen. En enkelt notits havde været trykt i Peter Øvig Knudsens bog *Børn skal ikke lege under fuldmånen* (1995), udgivet hos netop Brøndum, men resten af materialet har ikke tidligere været kendt, endsi- gend publiceret. Udover angivelsen af skanderinger og fordelingen af rim, kan man

bl.a. følge forarbejderne til de berømte linjer i mestersonettens femtende sonet, hvis endelige og trykte version begynder med linjerne:

De stiger op, planetens sommerfugle
i Brajčinodalens middagshede luft,
op fra den underjordisk bitre hule,
som bjergbuskadsset dækker med sin duft.

Udover forlæggene indeholder æsken dokumenter, der viser, hvordan den femtende sonet i mestersonetten første gang så dagens lys i et festskrift til forlægger Brøndum. Inger Christensen skriver i et brev (30. maj 1991) til en af festskriftets redaktører: "Hermed mit korte bidrag, der som du ønskede ikke henvender sig direkte til Hans-Jørgen, men som dog har

den underforståede hilsen, at Peter [Borum, hendes søn] og jeg for nogle år siden besøgte Brajčino sammen med Iselin [Hermann] og Hans-Jørgen [Brøndum]." Forlæggeren skriver i sine erindringer også selv om rejsen, herunder om gåturene i dalen, hvor sommerfugle fra skovstierne stiger til "vejrs i hele sværme, i alle mulige størrelser og farver. Vi træder varsomt imellem dem – uden at ane, at en ny rød tråd er ved at blive spundet. Sommerfuglene forpuppede sig endnu engang – til et digt. Og digtet blev til en hel sonet-krans," der "gjorde verden en lille smule anderledes, sådan som det altid sker, når noget stort fødes."⁷ Inger Christensens arkiv dokumenterer hvordan "noget stort," et centralt dansk forfatterskab i det 20. århundrede, blev til.

Noter

- 1 Thomas Bredsdorff: "Nekrolog: Inger Christensen var enestående i dansk litteratur", *Politiken*, 5.1.2009.
- 2 Hans-Jørgen Nielsen: "De elskende i og udenfor verden", *Information*, 29.10.1969. Citeret efter Hans-Jørgen Nielsen: *Nye sprog, nye verdener. Udvalgte artikler om kunst og kultur* (red. Tania Ørum, Morten Thing og Thomas Hvid Kromann), Gyldendal, 2006.
- 3 Søren Ulrik Thomsen: "Mindeord: Inger Christensen var tung, let, skarp, koket", *Politiken*, 6. januar 2009.
- 4 Durs Grünbein: "Et menneske, som uden besvær rørte ved sprogets hemmeligheder", optrykt i sin fulde længde i *Information* 8.1.2009 i anledning af Inger Christensens død.
- 5 Dirk van Hulle: *Manuscript Genetics, Joyce's Know-How, Beckett's Nobow*, 2008. I citatet citerer Hulle en anden forsker, Pierre-Marc de Biasi.
- 6 Da man genudgav Christensens samlede digte hos Gyldendal i 1998 røg dette typografiske særpræg ud. Noget lignende gjorde sig i øvrigt gældende, da samme forlag ved udgivelsen af Højholts samlede digte maltrakterede flere af hans eksperimentelle værker fra samme årti.
- 7 Hans Jørgen Brøndum: *I en kælder sort som kul. Erindringer*, Ries, 2006, s. 168 og 169.

Se nu hvordan planedens sommerfugle
i (Shiva)datens midttagshede luft
er stillet op fra bjergbushadets hule
fra dødens rige, som er uden druft

^{ad d'rigt}
som blåfugl, admiral og sørgeskabe
som upodt søster, savnet elsker, ven,
som sjæle i en verden ^{kan} ^{men} h^{er} så be
som endnu ikke af dødt gaa igen

som blåfugl, admiral og sørgeskabe
som påfyldte, savnet elsker, ven,
~~st~~ st ^{ten} ser sig af sjæleped, hron' j' så be,
som endnu ikke af dødt gaa igen.

a	a	Universets luhn	- l a	
a	b		- l b	
b	e		- c a	
	a		- l c	
b	b		- l b	4ji
c	e		- l c	
c	e			

Forarbejder til Sommerfugledalen.